

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Βρυξέλλες, 26.4.2006
COM(2006) 174 τελικό

ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ

Το τεκμήριο αθωότητας

(υποβληθείσα από την Επιτροπή)

ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ

Το τεκμήριο αθωότητας

Το τεκμήριο αθωότητας είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα που περιέχεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ) και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ). Το άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) προβλέπει ότι η Ένωση σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών.

Η Επιτροπή ενδιαφέρεται να μάθει αν το τεκμήριο αθωότητας έχει την ίδια έννοια σε όλη την ΕΕ. Στην Πράσινη Βίβλο θα εξετασθεί τι σημαίνει το τεκμήριο αθωότητας και ποια δικαιώματα απορρέουν από αυτό. Εάν από τη διαβούλευση προκύψει σχετική ανάγκη, θα εξετάσουμε τη δυνατότητα να περιληφθούν τα εν λόγω δικαιώματα σε πρόταση για απόφαση-πλαίσιο σχετικά με τις εγγυήσεις που συνδέονται με την απόδειξη.

Στην Πράσινη Βίβλο διατυπώνονται διάφορες ερωτήσεις (σε πλαίσιο). Οι απαντήσεις θα πρέπει να σταλούν, κατά προτίμηση μέχρι τις 9 Ιουνίου 2006, στην ακόλουθη διεύθυνση:

**European Commission
Directorate-General Justice, Freedom and Security
Unit D3 - Criminal Justice
B-1049 Brussels
Belgium
Φαξ: + 32 2 296 7634**

με την ένδειξη “FAO Peter-Jozsef CSONKA, Head of Unit (ref.: CMO)”

ή με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στη διεύθυνση:

ils-justicepenale@cec.eu.int

1. ΓΙΑΤΙ Η ΕΕ ΕΞΕΤΑΖΕΙ ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ;

1.1. Πλαίσιο

Ένας από τους στόχους της ΕΕ είναι η δημιουργία ενός «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» (άρθρο 2 ΣΕΕ). Το 1999 αποφασίσθηκαν στο Τάμπερε οι βασικές προτεραιότητες σε θέματα δικαιοσύνης στην ΕΕ για την επόμενη πενταετία¹. Καθοριστική σημασία είχε το ότι η αμοιβαία αναγνώριση θα αποτελούσε ακρογωνιαίο λίθο σ' αυτόν τον τομέα και την κύρια μορφή δικαστικής συνεργασίας. Η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων αφορά τα συστήματα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε όλα τα επίπεδα. Λειτουργεί αποτελεσματικά μόνο εφόσον υπάρχει εμπιστοσύνη στα άλλα δικονομικά συστήματα, εάν κάθε πρόσωπο που αντιμετωπίζει μια αλλοδαπή δικαστική απόφαση είναι πεπεισμένο ότι αυτή έχει εκδοθεί με δίκαιο τρόπο. Στο συμπέρασμα 33 του Τάμπερε αναφέρεται ότι «η αυξημένη αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων [...] θα διευκολύνει τη συνεργασία [...] και τη δικαστική προστασία των ατομικών δικαιωμάτων». Ένας χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης σημαίνει ότι οι ευρωπαίοι πολίτες πρέπει να μπορούν να προσδοκούν ισοδύναμες εγγυήσεις σε όλη την ΕΕ². Η αποτελεσματικότερη άσκηση διώξεων που επιτυγχάνεται με την αμοιβαία αναγνώριση πρέπει να συνδυάζεται με τον σεβασμό των δικαιωμάτων.

Στο πρόγραμμα μέτρων για την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης³ αναφέρονται οι τομείς στους οποίους είναι σκόπιμη η θέσπιση ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την υλοποίηση της αμοιβαίας αναγνώρισης. Πρέπει «να επιτρέπει την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, αλλά και της προστασίας των δικαιωμάτων των προσώπων». Η αμοιβαία αναγνώριση εξαρτάται από την αμοιβαία εμπιστοσύνη. Μέσω των σχετικών διαβουλεύσεων, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι ορισμένα δικαιώματα πρέπει να καταστούν πιο «ορατά» για να ενισχυθεί αυτή η εμπιστοσύνη. Το 2003, εγκρίθηκε μια Πράσινη Βίβλος για τις δικονομικές εγγυήσεις⁴, και το 2004 ακολούθησε πρόταση για απόφαση-πλαίσιο⁵. Οι εγγυήσεις που συνδέονται με την απόδειξη, ένα ζήτημα που δεν καλύπτεται από τα κείμενα αυτά, επρόκειτο να εξετασθεί σε μια δεύτερη φάση διαβουλεύσεων. Η παρούσα Πράσινη Βίβλος για το τεκμήριο αθωότητας αποτελεί μέρος αυτών των διαβουλεύσεων σχετικά με την απόδειξη. Ο τρόπος αντιμετώπισης του τεκμηρίου αθωότητας εξαρτάται από το νομικό σύστημα. Η Επιτροπή το έχει περιλάβει μεταξύ των εγγυήσεων στο πλαίσιο της απόδειξης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένα δικαιώματα που σχετίζονται με το τεκμήριο αθωότητας είναι σε πολλά νομικά συστήματα συνδεδεμένα με την απόδειξη (όπως η προφορική μαρτυρία και οι έγγραφες αποδείξεις).

Η Επιτροπή ενδιαφέρεται για δύο ζητήματα: αφενός κατά πόσον οι διασυνοριακές υποθέσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα στον τομέα αυτό, καθώς και αν η θέσπιση νομοθεσίας της ΕΕ θα ενισχύσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη. Η Επιτροπή πρόκειται να δημοσιεύσει

---

¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε, συμπεράσματα της Προεδρίας, 15/16 Οκτωβρίου 1999

² Ανακοίνωση της Επιτροπής «Προς μια ζώνη ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης»: «Οι διαδικαστικοί κανόνες θα πρέπει να προσφέρουν σε γενικές γραμμές τις ίδιες εγγυήσεις, και να εξασφαλίζουν ότι οι πολίτες δεν τυγχάνουν άνισης μεταχείρισης ανάλογα με το δικαστικό σύστημα που εξετάζει την υπόθεσή τους» και «Οι κανόνες μπορεί να διαφέρουν, φθάνει να υπάρχει αντιστοιχία». COM(1998)459, 14 Ιουλίου 1998

³ Πρόγραμμα μέτρων του Συμβουλίου και της Επιτροπής - ΕΕ C 12, 15.1.01

⁴ COM(2003) 75 της 19.02.03

⁵ COM(2004) 328 F της 28.04.04

ακόμη μια Πράσινη Βίβλο στη διάρκεια του χρόνου που θα αφορά ειδικότερα τη συγκέντρωση και διαχείριση των αποδεικτικών στοιχείων καθώς και τα κριτήρια για το παραδεκτό τους. Στη διάρκεια του 2006 θα συγκληθεί μια σύσκεψη εμπειρογνομόνων για να συζητήσουν τις δύο αυτές Πράσινες Βίβλους.

Το 2004 η Επιτροπή παράγγειλε μια μελέτη σχετικά με τις νομοθεσίες των κρατών μελών όσον αφορά την απόδειξη στις ποινικές διαδικασίες («μελέτη για την απόδειξη»)⁶. Όπου το παρόν κείμενο αναφέρεται στις εθνικές νομοθεσίες, τα σχετικά στοιχεία αντλούνται από τη μελέτη αυτή.

1.2. Νομική βάση

Οι εξουσίες της ΕΕ σε θέματα ποινικής δικαιοσύνης διατυπώνονται στα άρθρα 29⁷ και 31 της ΣΕΕ.

Άρθρο 31:

«Η από κοινού δράση για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περιλαμβάνει:

[...];

γ) εξασφάλιση της συμβατότητας των κανόνων που εφαρμόζονται στα κράτη μέλη, στο βαθμό που είναι αναγκαίο για τη βελτίωση της εν λόγω συνεργασίας· [...].»

Δεδομένου ότι η δικαστική συνεργασία προϋποθέτει όλο και περισσότερο αμοιβαία αναγνώριση, πρέπει να διερευνηθεί κατά πόσον η ύπαρξη κοινών εγγυήσεων όσον αφορά τη διαδικασία απόδειξης, μπορεί να συμβάλει στην εξασφάλιση της συμβατότητας των σχετικών κανόνων, την αύξηση της εμπιστοσύνης και, ως εκ τούτου, τη βελτίωση της συνεργασίας.

1.3. Το πρόγραμμα της Χάγης

Το 2004 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το πρόγραμμα της Χάγης, που αφορά την ενίσχυση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης στην ΕΕ. Ένας από τους στόχους του είναι «να βελτιωθεί η κοινή ικανότητα της Ένωσης [...] να διασφαλίζουν θεμελιώδη δικαιώματα, στοιχειώδη δικονομικά εχέγγυα και πρόσβαση στη δικαιοσύνη [...]»⁸. Καταλήγει δε ότι «η περαιτέρω υλοποίηση της αμοιβαίας αναγνώρισης, ως ακρογωνιαίου λίθου της δικαστικής συνεργασίας, συνεπάγεται την ανάπτυξη ισοδύναμων κανόνων για τα δικονομικά δικαιώματα στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών». Η παρούσα

⁶ Η μελέτη με τίτλο «The Laws of Evidence in Criminal Proceedings throughout the European Union» διατίθεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην DG JLS/D3, Criminal Justice Unit, B-1049 Brussels, με την ένδειξη CMO.

⁷ Άρθρο 29 ΣΕΕ: «[...] στόχος της Ένωσης είναι να παρέχει στους πολίτες υψηλό επίπεδο προστασίας εντός ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με την ανάπτυξη από κοινού δράσης μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της νομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις [...]». Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με την πρόληψη και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, οργανωμένης ή μη, ιδίως της τρομοκρατίας, της εμπορίας ανθρώπων και των εγκλημάτων κατά παιδιών, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και όπλων, της δωροδοκίας και της απάτης, μέσω:
- [...];
- στενότερης συνεργασίας μεταξύ δικαστικών και άλλων αρμόδιων αρχών των κρατών μελών [...]
σύμφωνα με τα άρθρα 31 και 32·
- [...].»

⁸ Πρόγραμμα της Χάγης, συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 4/5 Νοεμβρίου 2004.

Πράσινη Βίβλος περιλαμβάνεται μεταξύ των μέτρων για την ενίσχυση της δικαιοσύνης, στο σχέδιο δράσης για την εφαρμογή του προγράμματος της Χάγης⁹.

Το 2005, η Επιτροπή εξέδωσε μια ανακοίνωση για την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις και την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών¹⁰, όπου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για τη σωστή εφαρμογή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Η κατάλληλη προστασία των ατομικών δικαιωμάτων αποτελεί προτεραιότητα της Επιτροπής και θα ενισχύσει το αίσθημα των ασκούντων σχετικά με τη δικαιοσύνη επαγγέλματα ότι έχουν μια «κοινή δικαστική συνείδηση».

1.4. Ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων

Το σχέδιο απόφασης-πλασίου για το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση. Στο σημείο (ζ) του σχεδίου δράσης για το πρόγραμμα της Χάγης υπό τον τίτλο «Συμπλήρωση του ευρωπαϊκού εντάλματος συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων» (δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις), προβλέπεται η υποβολή δεύτερης πρότασης που θα συμπληρώνει το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων εντός του 2007. Μόλις εγκριθούν οι προτάσεις αυτές, τα αποδεικτικά στοιχεία θα διαβιβάζονται διασυννοριακά με τη χρήση απλουστευμένων διαδικασιών αίτησης. Πρέπει να θεσπισθούν ορισμένες ελάχιστες κοινές εγγυήσεις για τον σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων, ιδίως όσον αφορά τις διασυννοριακές ποινικές διαδικασίες;

Το σχέδιο δράσης για το πρόγραμμα της Χάγης προβλέπει για το 2007 την υποβολή πρότασης για τις εγγυήσεις στο πλαίσιο της απόδειξης¹¹. Η Επιτροπή επιθυμεί να γνωρίζει αν οι εγγυήσεις στο πλαίσιο της απόδειξης είναι ουσιώδες στοιχείο για την αμοιβαία εμπιστοσύνη κατά τη διασυννοριακή ανταλλαγή αποδεικτικών στοιχείων.

2. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΑΘΩΟΤΗΤΑΣ;

Το τεκμήριο αθωότητας αναφέρεται στο άρθρο 6 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ (δικαίωμα στη χρήση και απονομή δικαιοσύνης): «*Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώον μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του*» και στο άρθρο 48 του ΧΘΔΕΕ (τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης): «*1. Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με το νόμο. 2. Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.*»

Στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) διατυπώνονται οδηγίες σχετικά με τα συστατικά στοιχεία του τεκμηρίου αθωότητας. Αφορά μόνο πρόσωπα που «κατηγορούνται για ποινικό αδίκημα¹²». Ο κατηγορούμενος πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν να μην είχε διαπράξει κανένα αδίκημα έως ότου το κράτος, μέσω των

⁹ Σχέδιο δράσης για την εφαρμογή του προγράμματος της Χάγης για την ενίσχυση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ C 198, 12.8.2005, σ.1), σημείο 4.2.

¹⁰ COM (2005) 195 της 19.05.2005

¹¹ Σημείο (η) υπό τον τίτλο «Προσέγγιση», πρόταση για τη θέσπιση στοιχειωδών κανόνων σχετικά με τη διεξαγωγή των αποδείξεων ενόψει της καθιέρωσης του αμοιβαία παραδεκτού (2007).

¹² *X κατά. Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, αριθ. 4483/70 – η προσφυγή απορρίφθηκε ως απαράδεκτη.

διωκτικών αρχών, συγκεντρώσει επαρκείς αποδείξεις βάσει των οποίων ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο σχηματίζει πεποίθηση ότι είναι ένοχος. Το τεκμήριο αθωότητας «απαιτεί [...] τα μέλη του δικαστηρίου να μην είναι προκατειλημμένα ότι ο κατηγορούμενος έχει διαπράξει την αξιόποινη πράξη για την οποία κατηγορείται»¹³. Δεν θα πρέπει να κηρύσσεται ένοχος από δικαστήριο προτού διαπιστωθεί η ενοχή του. Δεν θα πρέπει να προφυλακίζεται παρά μόνον αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι. Σε περίπτωση προφυλάκισης, θα πρέπει να του παρέχονται συνθήκες κράτησης σύμφωνες με την τεκμαιρόμενη αθωότητά του. Το βάρος της αποδείξεως της ενοχής του κατηγορουμένου έχει το κράτος και κάθε αμφιβολία είναι υπέρ του κατηγορουμένου. Ο τελευταίος πρέπει να είναι σε θέση να αρνηθεί να απαντήσει σε ερωτήσεις. Γενικότερα δεν θα πρέπει να αναμένεται να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία που τον ενοχοποιούν. Δεν θα πρέπει να δημευθούν περιουσιακά του στοιχεία χωρίς την τήρηση των κατάλληλων δικονομικών εγγυήσεων.

1. Συμφωνείτε με την παραπάνω απαρίθμηση των συστατικών στοιχείων του τεκμηρίου αθωότητας; Υπάρχουν άλλες πτυχές που δεν καλύπτονται;

2.1. Προδικαστική κρίση της ενοχής

Κανένα δικαστήριο ούτε άλλος δημόσιος λειτουργός δεν μπορεί να κρίνει τον κατηγορούμενο ένοχο για οποιοδήποτε αδίκημα, αν δεν έχει δικαστεί και καταδικαστεί γι' αυτό. «Το τεκμήριο αθωότητας παραβιάζεται εάν, χωρίς προηγουμένως να έχει αποδειχθεί η ενοχή του κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο και [...] χωρίς να του έχει δοθεί η ευκαιρία να ασκήσει τα δικαιώματά υπεράσπισής του, διατυπώνεται η γνώμη ότι είναι ένοχος σε δικαστική απόφαση που τον αφορά»¹⁴. Ωστόσο, οι αρχές μπορούν να ενημερώνουν το κοινό για τις διεξαγόμενες ανακρίσεις και να εκφράζουν υποψίες για την ενοχή του κατηγορουμένου¹⁵, εφόσον οι εν λόγω υποψίες δεν αποτελούν δήλωση περί ενοχής του¹⁶ και γίνονται με διακριτικότητα και περίσκεψη.

2.2. Προφυλάκιση

Το θέμα αυτό καλύπτεται στην Πράσινη Βίβλο για την αμοιβαία αναγνώριση των μη στερητικών της ελευθερίας προδικαστικών μέτρων ελέγχου¹⁷ και δεν θα εξετασθεί εδώ. Η κράτηση ενός υπόπτου δεν αποτελεί παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας. Οι παράγραφοι 1 στοιχείο γ) και 3 του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ προβλέπουν εξαιρέσεις στο δικαίωμα προσωπικής ελευθερίας, εφόσον ο κατηγορούμενος έχει συλληφθεί και κρατείται για να οδηγηθεί ενώπιον του Δικαστηρίου «εις περίπτωση ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα», εάν η κράτηση γίνεται μόνο για εύλογο χρονικό διάστημα. Το ΕΔΑΔ έκρινε ότι δεν υπάρχει αυτομάτως δικαίωμα σε όρους κράτησης διαφορετικούς από εκείνους που ισχύουν για τους καταδικασθέντες¹⁸, αρκεί οι όροι κράτησης είναι εύλογοι¹⁹.

2. Ισχύουν στο κράτος σας ειδικά μέτρα για τη διασφάλιση του τεκμηρίου αθωότητας κατά την προδικασία;

¹³ Barberà, Messegue και Jabardo κατά Ισπανίας, Α146 (1989) παράγραφος 77.

¹⁴ Minelli κατά Ελβετίας Α62 (1983) παράγραφος 38.

¹⁵ Krause κατά Ελβετίας αριθ. 7986/77, 13DR 73 (1978)

¹⁶ Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας Α 308 (1995) παραγρ. 37, 41.

¹⁷ COM(2004)562, 17.8.2004

¹⁸ Skoogström κατά Σουηδίας αριθ. 8582/72 (1982)

¹⁹ Peers κατά Ελλάδας αριθ. 28524/95

2.3. Το βάρος της αποδείξεως

Κατά κανόνα, ο εισαγγελέας πρέπει να αποδείξει την ενοχή του κατηγορουμένου πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας. Το ΕΔΑΔ έκρινε ότι «το βάρος της αποδείξεως φέρει ο εισαγγελέας και κάθε αμφιβολία είναι υπέρ κατηγορουμένου, Ως εκ τούτου, ο εισαγγελέας έχει καθήκον [...] να προσκομίσει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για να θεμελιώσει τη σχετική πεποίθηση»²⁰.

Από τη νομολογία του ΕΔΑΔ η Επιτροπή εντόπισε τρεις περιπτώσεις όπου το βάρος της αποδείξεως δεν έχει εξ ολοκλήρου ο εισαγγελέας: (α) τα αδικήματα για τα οποία υπάρχει αντικειμενική ευθύνη, (β) τα αδικήματα όπου αντιστρέφεται το βάρος της αποδείξεως και (γ) εφόσον εκδίδεται διάταξη κατάσχεσης.

(α) Στην πρώτη περίπτωση, ο εισαγγελέας πρέπει να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία για να αποδείξει ότι ο κατηγορούμενος πραγμάτωσε την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος (*actus reus*), αλλά δεν είναι υποχρεωμένος να αποδείξει την πρόθεση του κατηγορουμένου να προβεί στην πράξη αυτή ή να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα. Η διαδικασία αυτή είναι σύμφωνη με τις αρχές της ΕΣΔΑ, έστω και αν το κράτος απαλλάσσεται από την υποχρέωση να αποδείξει την υπαιτιότητα του κατηγορουμένου (*mens rea*). Το ΕΔΑΔ αναγνώρισε ότι τα κράτη έχουν στο ποινικό τους δίκαιο εγκλήματα με αντικειμενική ευθύνη²¹. Για τα εγκλήματα αυτά, πρέπει να αποδεικνύεται μόνο ότι ο κατηγορούμενος διέπραξε την αξιόποινη πράξη, και αν αυτό αποδειχθεί, υπάρχει τεκμήριο το οποίο μπορεί να λειτουργήσει εναντίον του. Επισημαίνεται ότι τα εν λόγω τεκμήρια θα πρέπει να είναι «εντός εύλογων ορίων, λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία του τι διακυβεύεται και με σεβασμό των δικαιωμάτων υπεράσπισης».

(β) Στη δεύτερη περίπτωση, ο εισαγγελέας πρέπει να αποδείξει ότι ο κατηγορούμενος ενήργησε κατά ορισμένο τρόπο και ο κατηγορούμενος πρέπει να αποδείξει ότι υπάρχει μια εξήγηση που τον απαλλάσσει από την ευθύνη για την πράξη του. Το βάρος της αποδείξεως για τον κατηγορούμενο είναι επαχθέστερο από την προηγούμενη περίπτωση (α). Το ΕΔΑΔ έχει κρίνει ότι αυτό είναι αποδεκτό για τα «λιγότερο σοβαρά» αδικήματα²².

Από τη μελέτη για την απόδειξη προκύπτει ότι, παρόλο που στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά κανόνα το βάρος της αποδείξεως για την ενοχή του κατηγορουμένου έχει ο εισαγγελέας, σε ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως στην περίπτωση αδικημάτων που συνδέονται με τη μη τήρηση ορισμένων διοικητικών υποχρεώσεων ή τη μη κοινοποίηση ορισμένων εγγράφων, εφόσον ο εισαγγελέας αποδείξει την ύπαρξη σχετικού καθήκοντος του κατηγορουμένου, αντιστρέφεται το βάρος της αποδείξεως προς την πλευρά του τελευταίου, ο οποίος πρέπει να αποδείξει ότι έχει εκπληρώσει το καθήκον αυτό. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος πρέπει να προβάλει ένσταση (π.χ. άμυνα, ψυχική νόσος ή άλλοθι), την οποία εν συνεχεία πρέπει να καταρρίψει ο εισαγγελέας.

(γ) Κατά την κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων του κατηγορουμένου ή τρίτου, μπορεί να γίνει αντιστροφή του βάρους της αποδείξεως, σε περίπτωση που τα περιουσιακά αυτά στοιχεία είναι προϊόντα εγκλήματος, πράγμα το οποίο πρέπει να ανασκευάσει ο κύριος των περιουσιακών στοιχείων, ή να περιορισθεί το επίπεδο της αποδείξεως σε απλή πιθανολόγηση και όχι σε απόδειξη πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας (πλήρη), όπως ισχύει συνήθως. Κάθε

²⁰ Barberà, Messegué and Jabardo κατά Ισπανίας, Α146 παράγραφος 77 (1989).

²¹ Salabiaku κατά Γαλλίας Α 141-Α παράγραφος 28 (1988).

²² Όπ. π.

κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων πρέπει να είναι δεκτική προσβολής ενώπιον δικαστηρίου και να είναι εύλογη και ανάλογη²³. Προφανώς το ίδιο ισχύει και για τη διασυνοριακή κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων. Οι αξιώσεις των καλόπιστων τρίτων πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, εφόσον θίγονται δικαιώματα κυριότητας, και τα κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν την ύπαρξη μηχανισμών προστασίας τους.

3. (α) Σε ποιες περιπτώσεις είναι αποδεκτή η αντιστροφή ή η μεταβολή με οποιοδήποτε τρόπο, του βάρους της αποδείξεως;

(β) Έχετε υπόψη σας περιπτώσεις διασυνοριακής συνεργασίας όπου δημιουργήθηκε πρόβλημα λόγω του βάρους της αποδείξεως;

2.4. Δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης

Το τεκμήριο αθωότητας περιλαμβάνει το δικαίωμα (προνόμιο) μη αυτοενοχοποίησης, που περιλαμβάνει το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη εξαναγκασμού σε προσκόμιση ενοχοποιητικών αποδείξεων. Ισχύει η αρχή *nemo tenetur prodere seipsum*, («ουδείς εαυτόν ένοχον ποιεί»). Ο κατηγορούμενος μπορεί να αρνηθεί να απαντήσει σε ερωτήσεις και να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία. Το ΕΔΑΔ²⁴ έκρινε ότι, παρόλο που δεν αναφέρεται ρητά στην ΕΔΑΔ, το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης αποτελεί κανόνα που γενικά αναγνωρίζεται διεθνώς και αποτελεί «ζωτικό στοιχείο της έννοιας της δίκαιης δίκης». Προστατεύει τον κατηγορούμενο από ανάρμοστες πιέσεις εκ μέρους των αρχών, περιορίζοντας έτσι τον κίνδυνο δικαστικών σφαλμάτων, και εκφράζει την αρχή της ισότητας των όπλων. Ο εισαγγελέας πρέπει να στηρίζει τους ισχυρισμούς του χωρίς να καταφεύγει σε αποδεικτικά στοιχεία που προέκυψαν κατόπιν καταναγκασμού ή πιέσεων. Η δημόσια τάξη και ασφάλεια δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την κατάργηση αυτών των δικαιωμάτων²⁵. Πρόκειται για δικαιώματα αλληλένδετα: κάθε εξαναγκασμός σε προσκόμιση ενοχοποιητικών αποδεικτικών στοιχείων αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος σιωπής. Το κράτος παραβιάζει το δικαίωμα σιωπής του κατηγορουμένου, εάν προσπαθεί να τον υποχρεώσει να προσκομίσει τραπεζικές βεβαιώσεις κατά τη διεξαγωγή έρευνας εκ μέρους των τελωνειακών αρχών²⁶. Ο εξαναγκασμός σε συνεργασία με τις αρχές κατά την προδικασία μπορεί να αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης και να υπονομεύσει εν συνεχεία το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

2.5. Δικαίωμα σιωπής

Το δικαίωμα σιωπής ισχύει για την ανάκριση από τις αστυνομικές αρχές και ενώπιον του δικαστηρίου. Ο κατηγορούμενος θα πρέπει να έχει δικαίωμα να μην καταθέσει ως μάρτυρας και, ως εκ τούτου, το δικαίωμα να μην αποκαλύπτει τα μέσα υπεράσπισής του πριν από τη δίκη.

Οι νομοθεσίες των κρατών μελών αναγνωρίζουν το δικαίωμα σιωπής κατά την ανακριτική φάση, ενώπιον της αστυνομίας ή του ανακριτή. Ωστόσο, διαφέρει ο τρόπος με τον οποίο γνωστοποιείται στον κατηγορούμενο το εν λόγω δικαίωμα, και για να εξασφαλισθεί ο σεβασμός του θα πρέπει να ενημερώνεται σχετικά. Σύμφωνα με τη μελέτη για την απόδειξη,

²³ *Welch κατά Ηνωμένου Βασιλείου* αριθ. 17440/90 (9 Φεβρουαρίου 1995), *Philips κατά Ηνωμένου Βασιλείου* αριθ. 41087/98, (5 Ιουλίου 2001).

²⁴ *Heaney and McGuinness κατά Ιρλανδίας* αριθ. 34720/97 (21 Δεκεμβρίου 2000)

²⁵ Όπ. π.

²⁶ *Funke κατά Γαλλίας* A 256-A (25 Φεβρουαρίου 1993).

στα περισσότερα κράτη μέλη υπάρχει υποχρέωση να ενημερώνεται ο κατηγορούμενος για το δικαίωμα σιωπής. Η υποχρέωση αυτή διατυπώνεται στη νομοθεσία, στη νομολογία και σε συνταγματικές διατάξεις. Ορισμένα κράτη μέλη ανέφεραν ότι τα αποδεικτικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν χωρίς να τηρηθεί αυτή η υποχρέωση ενημέρωσης μπορούν να θεωρηθούν ως απαράδεκτα. Άλλα δήλωσαν ότι η απουσία ενημέρωσης του κατηγορούμενου για τα δικαιώματά του, μπορεί να αποτελέσει αδίκημα ή λόγο προσβολής της καταδικαστικής απόφασης.

Ωστόσο, το δικαίωμα αυτό δεν είναι απόλυτο. Υπάρχουν παράγοντες βάσει των οποίων κρίνεται αν υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, εφόσον το δικαστήριο συνάγει δυσμενή συμπεράσματα από τη σιωπή του κατηγορουμένου. Συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν μόνο μετά την εκ πρώτης όψεως απόδειξη στην οποία προβαίνει ο εισαγγελέας. Ο δικαστής έχει τότε διακριτική ευχέρεια να εξάγει ή μη συμπεράσματα. Επιτρέπονται μόνο τα συμπεράσματα που βασίζονται στην «κοινή λογική». Οι λόγοι στους οποίους βασίζονται πρέπει να επεξηγούνται στην απόφαση. Οι αποδείξεις κατά του κατηγορουμένου πρέπει να είναι συντριπτικές· στην περίπτωση αυτή, μπορεί να χρησιμοποιηθούν αποδείξεις που προέκυψαν με τη χρήση έμμεσης πίεσης. Η βασική νομολογία για το θέμα αυτό είναι η υπόθεση *Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου*²⁷. Το ΕΔΑΔ έκρινε ότι, εάν υπάρχει εκ πρώτης όψεως απόδειξη και το βάρος της αποδείξεως εξακολουθεί να φέρει ο εισαγγελέας, μπορεί να εξαχθούν δυσμενή συμπεράσματα από την άρνηση του κατηγορουμένου να καταθέσει. Η απαίτηση από τον κατηγορούμενο να καταθέσει δεν κρίθηκε ασυμβίβαστη με την ΕΣΔΑ, παρόλο που η καταδίκη που βασίζεται αποκλειστικά ή κυρίως στην άρνηση αυτή θα ήταν αντίθετη στην ΕΔΑΔ. Το κατά πόσον παραβιάζεται το δικαίωμα στο τεκμήριο αθωότητας εξαρτάται από τη βαρύτητα που προσδίδουν τα εθνικά δικαστήρια στα δυσμενή συμπεράσματα που συνάγουν από τη σιωπή του κατηγορουμένου κατά την εκτίμηση των αποδείξεων και από τον βαθμό των ασκούμενων πιέσεων. Οι αποδείξεις που προσκομίζει η κατηγορούσα αρχή πρέπει να είναι αρκετά ισχυρές ώστε να απαιτούν απάντηση. Το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να συνάγει την ενοχή του κατηγορουμένου αποκλειστικά και μόνο επειδή επιλέγει να μην απαντήσει. Μόνο εάν οι εναντίον του αποδείξεις «απαιτούν» εξήγηση, την οποία θα έπρεπε να είναι σε θέση να δώσει, τότε η απουσία εξήγησης «μπορεί να επιτρέψει την εξαγωγή του συμπεράσματος, με βάση την κοινή λογική, ότι δεν υπάρχει καμία εξήγηση και ότι ο κατηγορούμενος είναι ένοχος». Και αντιστρόφως, εάν οι ισχυρισμοί του εισαγγελέα έχουν τόσο μικρή αποδεικτική ισχύ ώστε δεν απαιτείται καμία απάντηση, η απουσία απάντησης δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη συναγωγή της ενοχής. Το ΕΔΑΔ τονίζει ότι η εξαγωγή εύλογων συμπερασμάτων από τη συμπεριφορά του κατηγορουμένου δεν συνεπάγεται μετάθεση του βάρους της αποδείξεως στην υπεράσπιση, κατά παράβαση του τεκμηρίου αθωότητας.

Το ΕΔΑΔ δεν έχει αποφανθεί κατά πόσον το δικαίωμα αυτό ισχύει για τα νομικά πρόσωπα. Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) έκρινε ότι τα νομικά πρόσωπα δεν έχουν απόλυτο δικαίωμα σιωπής: πρέπει να απαντούν όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά, αλλά δεν μπορούν να υποχρεωθούν να παραδεχθούν την ύπαρξη παράβασης²⁸.

4. (α) Πώς προστατεύεται στο κράτος σας το δικαίωμα της σιωπής;

(β) Υπάρχουν διαφορές όσον αφορά τις διασυνοριακές υποθέσεις;

²⁷ *Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 18731/91 (8 Φεβρουαρίου 1996).

²⁸ *Orkem κατά Επιτροπής*, υπόθεση 374/87, Συλλογή 1989, σ. 3283, σκέψεις 34-35

(γ) Σε ποιο βαθμό προστατεύεται το δικαίωμα αυτό για τα νομικά πρόσωπα;

2.6. Δικαίωμα μη προσκόμισης αποδείξεων

Η ανάγκη για δίκαιη δίκη και ελαχιστοποίηση του κινδύνου καταδίκης του κατηγορουμένου με βάση τη μαρτυρία του υπερισχύει της αρχής ότι το δικαστήριο πρέπει να έχει πρόσβαση σε όλα τα αποδεικτικά στοιχεία²⁹. Κατά τον προσδιορισμό του περιεχομένου του δικαιώματος αυτού, το ΕΔΑΔ προέβη σε διάκριση μεταξύ του αποδεικτικού υλικού που συγκεντρώθηκε κατόπιν πιέσεων και εκείνου που υπάρχει ανεξαρτήτως της θέλησης του υπόπτου: «Το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης αφορά κυρίως τον σεβασμό της θέλησης του κατηγορουμένου να παραμένει σιωπηρός. Κατά την κοινή αντίληψη ...δεν εκτείνεται στη χρήση κατά τις ποινικές διαδικασίες, υλικού το οποίο μπορεί να ληφθεί από τον κατηγορούμενο με τη χρήση καταναγκασμού, αλλά που υπάρχει ανεξάρτητα από τη θέληση του κατηγορουμένου όπως, μεταξύ άλλων, τα ληφθέντα κατόπιν δικαστικού εντάλματος, δείγματα αναπνοής, αίματος και ούρων καθώς και σωματικού ιστού για αναλύσεις του DNA».³⁰

Εφόσον έχει εκδοθεί διάταξη για την προσκόμιση εγγράφου ή για τη διενέργεια έρευνας και/ή κατάσχεσης αντικειμένων, η διάταξη αυτή θα πρέπει να ορίζει το ακριβές αντικείμενο ώστε να αποφεύγονται οι γενικές αιτήσεις που χρησιμοποιούνται για να δικαιολογήσουν την «αλίευση» αποδεικτικών στοιχείων στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν αόριστες μόνο υποψίες.

Το ζήτημα είναι κατά πόσον το δικαίωμα μη προσκόμισης αποδεικτικών στοιχείων ισχύει για τα νομικά πρόσωπα. Τα κοινοτικά Δικαστήρια (ΔΕΚ και Πρωτοδικείο) υποστηρίζουν ότι δεν ισχύει· μπορεί όμως να τους ζητηθεί η προσκόμιση εγγράφων³¹.

5. (α) Πώς προστατεύεται στο κράτος σας το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης;

(β) Υπάρχουν διαφορές όσον αφορά τις διασυνοριακές υποθέσεις;

(γ) Σε ποιο βαθμό προστατεύεται το δικαίωμα αυτό για τα νομικά πρόσωπα;

2.7. Ερήμην διαδικασίες

Το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ παρέχει στον κατηγορούμενο το δικαίωμα «να υπερασπίσει ο ίδιος εαυτόν». Οι ορισμοί της ερημοδικίας διαφέρουν. Σε αρκετά κράτη μέλη η νομοθεσία επιτρέπει την διεξαγωγή δίκης εν τη απουσία του κατηγορουμένου, ενώ σε άλλα ο κατηγορούμενος πρέπει υποχρεωτικά να παρακολουθεί τη δίκη και η παράβαση της υποχρέωσης αυτής μπορεί να τιμωρηθεί. Η Επιτροπή θα αφιερώσει μια Πράσινη Βίβλο στο θέμα της ερημοδικίας και, εν τω μεταξύ, επιθυμεί να διαπιστώσει υπό ποιες συνθήκες οι διαδικασίες αυτές συμβιβάζονται με το τεκμήριο αθωότητας.

6. (α) Είναι δυνατή στη χώρα σας η ερήμην διεξαγωγή ποινικών διαδικασιών;

(β) Αυτές οι διαδικασίες δημιουργούν ειδικά προβλήματα όσον αφορά το τεκμήριο αθωότητας, ιδίως σε διασυνοριακές υποθέσεις;

²⁹ *Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (αριθ. 19187/91).

³⁰ Οπ. π.

³¹ *Mannesmannröhren-Werke κατά Επιτροπής*, υπόθεση T-112/98, Συλλογή 2001, σ. 729, σκέψη 65· προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα στην υπόθεση C-301/04 P, *Επιτροπή κατά SGL*

2.8. Τρομοκρατία

Λόγω της αύξησης της τρομοκρατίας στην ΕΕ, πολλά κράτη μέλη θέσπισαν νέες νομοθετικές διατάξεις για την καταπολέμησή της. Οι εν λόγω αντιτρομοκρατικές νομοθεσίες πρέπει να είναι σύμφωνες με την ΕΣΔΑ. Τον Ιούλιο του 2002, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την καταπολέμηση της τρομοκρατίας³² και κάλεσε τα κράτη μέλη να μεριμνήσουν ώστε να «διαδοθούν ευρέως μεταξύ όλων των αρχών που είναι υπεύθυνες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας». Στο άρθρο ΙΧ παράγραφος 2 προβλέπεται ότι «το πρόσωπο που κατηγορείται για τρομοκρατικές δραστηριότητες έχει το τεκμήριο αθωότητας». Στον σχολιασμό του άρθρου αυτού, τονίζεται ότι η παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας μπορεί να προέρχεται όχι μόνο από το δικαστήριο αλλά και από άλλες δημόσιες αρχές³³. Οι κατευθυντήριες γραμμές καθορίζουν τους περιορισμούς των δικαιωμάτων υπεράσπισης που είναι συμβατοί με την ΕΣΔΑ και την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας. Πρόκειται για περιορισμούς που αφορούν τους τρόπους πρόσβασης σε συνήγορο υπεράσπισης και επικοινωνίας μ' αυτόν, ρυθμίσεις για την πρόσβαση στον φάκελο και τη χρήση ανώνυμων μαρτυριών. Ωστόσο, «οι εν λόγω περιορισμοί πρέπει να είναι αυστηρά ανάλογοι με τον επιδιωκόμενο σκοπό και να λαμβάνονται εξισορροπητικά μέτρα για την προστασία των συμφερόντων του κατηγορουμένου, ώστε να διατηρείται ο χαρακτήρας της δίκαιης δίκης και να μην στερούνται της ουσίας τους τα δικονομικά δικαιώματα».

7. Η εθνική σας νομοθεσία προβλέπει ειδικούς κανόνες για τα αδικήματα τρομοκρατίας; Στην περίπτωση αυτή, παρακαλείσθε να περιγράψετε τις διατάξεις οι οποίες συνδέονται με το τεκμήριο αθωότητας. Ισχύει για άλλα είδη αδικημάτων το καθεστώς αυτό;

2.9. Διάρκεια

Το τεκμήριο αθωότητας κατά κανόνα παύει να ισχύει μετά τη διαπίστωση της ενοχής του κατηγορουμένου από το δικαστήριο. Η Επιτροπή ενδιαφέρεται να μάθει πότε αρχίζει αυτό το χρονικό σημείο στα διάφορα κράτη μέλη: μετά τη δίκη σε πρώτο βαθμό ή μετά την εξάντληση όλων των ένδικων μέσων.

8. Σε ποιο χρονικό σημείο παύει να ισχύει το τεκμήριο αθωότητας στη χώρα σας

Γενικές ερωτήσεις

9. (α) Γνωρίζετε την ύπαρξη προβλημάτων, εκτός από τα προαναφερθέντα, που συνδέονται με το τεκμήριο αθωότητας σε διασυνοριακές υποθέσεις;

(β) Σε ποιο βαθμό τα προβλήματα αυτά σχετίζονται με τις διαφορετικές προσεγγίσεις που υπάρχουν σε άλλα κράτη μέλη;

(γ) Θα είχαν προστιθέμενη αξία οι ενδεχόμενες προτάσεις της ΕΕ στον τομέα αυτό; Εάν ναι, με ποιο τρόπο;

³² Εγκρίθηκε από την Επιτροπή Υπουργών, 11 Ιούλιο 2002.

³³ *Allet de Ribemont κατά Γαλλίας*, βλ. υποσημείωση 16, παράγρ. 36